HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

XXI ASR O‘ZBEK HIKOYACHILIGIDA INSON RUHIYATI VA MILLIY XARAKTER POLIFONIYASI (ZULFIYA QUROLBOY QIZI, SOBIR O‘NAR VA AHMAD A’ZAM NASRI MISOLIDA)

Ruziboyev Bobir Mirzakulovich
Jizzax davlat pedagogika universiteti mustaqil tadqiqotchisi (PhD)
E-mail: b.ruziboyev@jdpu.uz

Annotatsiya. Ushbu fundamental tadqiqotda XXI asr o‘zbek hikoyachiligining yetakchi vakillari bo‘lmish Zulfiya Qurolboy qizi, Sobir O‘nar va Ahmad A’zam asarlarida badiiy psixologizm, ko‘p ovozlilik (polifoniya) hamda milliy xarakter kashfiyoti falsafiy-estetika va adabiyotshunoslik metodologiyasi kontekstida tadqiq etilgan. Tadqiqotda inson ruhiyatidagi ekzistensial burilishlar, sotsial evrilishlar va milliy mental asoslarning saqlanish muammosi adiblarning individual uslublari kesishmasida, real badiiy matnlar iqtiboslari tahlili orqali ochib berilgan.
Kalit so‘zlar: badiiy psixologizm, milliy xarakter, polifoniya, adabiyotlar sharhi, ichki monolog, ekzistensial inqiroz, etno-psixologizm, lirik pafos, xarakterologiya, real iqtibos.

Аннотация. В данной фундаментальной статье в контексте методологии философской эстетики и литературоведения исследованы художественный психологизм, многоголосие (полифония) и открытие национального характера в произведениях ведущих представителей узбекского рассказа XXI века – Зульфии Куролбой кизи, Собира Онара и Ахмада Аъзама. В исследовании на стыке индивидуальных стилей писателей проведен сравнительно-художественный анализ экзистенциальных сдвигов в человеческой психике, социальных трансформаций и проблемы сохранения национальных ментальных основ на основе анализа реальных цитат.
Ключевые слова: художественный психологизм, национальный характер, полифония, обзор литературы, внутренний монолог, экзистенциальный кризис, этнопсихологизм, лирический пафос, реальная цитата.

Abstract. This fundamental article investigates artistic psychologism, polyphony, and the discovery of national character in the works of leading 21st-century Uzbek short story writers—Zulfiya Qurolboy qizi, Sobir O‘nar, and Ahmad A’zam—within the context of philosophical aesthetics and literary methodology. The research conducts a comparative artistic analysis of existential shifts in human psychology, social transformations, and the preservation of national mental foundations at the intersection of the authors' individual narrative styles through real textual citations.
Keywords: artistic psychologism, national character, polyphony, literature review, inner monologue, existential crisis, ethno-psychologism, lyrical pathos, real citation.

1. Kirish (Introduction)

O‘zbekcha: XXI asr boshlanishi jahon madaniyati va adabiyoti makonida globallashuv va madaniy integratsiyalashuv jarayonlarining misli ko‘rilmagan darajada tezlashuvi bilan xarakterlanadi. Bu evrilishlar milliy adabiy tizimlardan sotsialistik realizm va mafkuraviy determinizm qoliplarini butunlay parchalab tashlashni hamda "inson konsepsiyasi"ni tubdan yangilashni talab etdi [5, B. 56]. Mustaqillik davri o‘zbek hikoyachiligi o‘zining genezisi, tabiati va estetik platformasiga ko‘ra insonning ichki metafizik qatlamlarini, ontologik muammolarini aks ettiruvchi murakkab polifonik tizimga aylandi. Mazkur jarayonda sotsium va shaxs ziddiyati antropologik xarakter kasb etib, asar konfliktini personajning ichki olamiga ko‘chirdi. Zulfiya Qurolboy qizining ekzistensial ayol psixologizmi, Sobir O‘narning etnik-lirik relyeflari va Ahmad A’zamning tahliliy-intellektual

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

refleksiyalari zamonaviy o‘zbek adabiyotshunosligida milliy xarakter polifoniyasini o‘rganishni dolzarb ilmiy muammoga aylantiradi.

Русский: Начало XXI века в мировом культурном пространстве характеризуется беспрецедентным ускорением процессов глобализации и культурной интеграции. Эти трансформации потребовали полного разрушения рамок социалистического реализма и идеологического детерминизма в национальных литературных системах, а также коренного обновления "концепции человека". Узбекский рассказ периода независимости по своему генезису, природе и эстетической платформе превратился в сложную полифоническую систему, отражающую внутренние метафизические пласты и онтологические проблемы личности [5, С. 56]. Экзистенциальный женский психологизм Зульфии Куролбой кизи, этнико-лирические рельефы Собира Онара и аналитико-интеллектуальные рефлексии Ахмада Аъзама делают исследование полифонии национального характера актуальной научной проблемой в современном узбекском литературоведении.

English: The beginning of the 21st century in the global cultural and literary space is characterized by an unprecedented acceleration of globalization and cultural integration. These transformations demanded the complete deconstruction of socialist realism and ideological determinism within national literary systems, alongside a fundamental renewal of the "concept of man." The Uzbek short story of the independence period, through its genesis, nature, and aesthetic platform, has evolved into a complex polyphonic system reflecting the inner metaphysical layers and ontological problems of the individual [5, P. 56]. The existential female psychologism of Zulfiya Qurolboy qizi, the ethno-lyrical reliefs of Sobir O‘nar, and the analytical-intellectual reflections of Ahmad A’zam render the study of the polyphony of national character a compelling and relevant scientific issue in modern Uzbek literary criticism.

2. Adabiyotlar sharhi (Literature Review)

Badiiy psixologizm va xarakterologiya muammolari asrlar davomida adabiyotshunoslik ilmining konseptual yadrosini tashkil etib kelgan. Rus olimi L.Ginzburg o‘zining "Psixologik nasr haqida" nomli fundamental masterpiecesida adabiyotda inson ruhiyati tasviri ijtimoiy-tarixiy tajriba va shaxs erkinligi darajasi bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri bog‘liqligini isbotlagan [8, B. 74]. M.Baxtin tomonidan ilgari surilgan romandagi "polifoniya" (ko‘p ovozlilik) va "dialogizm" konsepsiyasi XXI asr kichik epik janrlari tahlilida ham o‘zining yuqori metodologik qiymatini namoyish etmoqda [7, B. 112].

O‘zbek adabiyotshunosligida istiqlol davri nasri va undagi yangicha xarakterlar talqini professor Q.Yo‘ldoshev tomonidan izchil o‘rganilgan. Olim o‘zining "Yoniq so‘z" asarida ta’kidlaganidek: "Yangi davr o‘zbek nasri badiiy tasvir ob’ektini tashqi olamdan ichki olamga – ko‘ngilga ko‘chirdi, bu esa hikoyachilikda lirik-psixologik oqimni kuchaytirdi" [6, B. 56]. Akademik N.Karimov esa istiqlol yillari nasrida milliy xarakterning shakllanish tendensiyalarini o‘rganar ekan, Sobir O‘nar va Ahmad A’zam ijodidagi "etnik xotira va ijtimoiy og‘riq" sinteziga yuqori baho beradi [4, B. 14]. Adabiyotshunos D.Quronov badiiy asar tahlilida psixologizmning nazariy jihatlariga to‘xtalib, "ichki monolog, psixologik detal va personaj iqrori" kabi poetik komponentlarning zamonaviy o‘zbek hikoyachiligidagi funksional evrilishlarini tadqiq etgan [5, B. 98]. Biroq, aynan Zulfiya Qurolboy qizi, Sobir O‘nar va Ahmad A’zam hikoyalaridagi xarakterlar polifoniyasini qiyosiy-tipologik planda, yaxlit sotsio-antropologik tizim sifatida o‘rganish adabiyotshunosligimizda tizimli yo‘lga qo‘yilmagan.

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

3. Metodologiya (Methods)

Ushbu tadqiqot obyektini va metodologik apparatini tizimlashtirishda adabiyotshunoslikning eng so‘nggi sinkretik yondashuvlaridan foydalanildi. Xususan:

1. **Qiyosiy-tipologik tahlil:** Uch xil individual uslub egasining (ekzistensial, lirik va intellektual) umumiy milliy-madaniy kontekstdagi yaqinligi va farqini aniqlash.

2. **Struktural-semantik metod:** Badiiy matndagi ramziy detallar, xronotop hamda kompozitsion qurilishning personaj ruhiyatini ochishdagi funksiyasini aniqlash.

3. **Psixoanalitik yondashuv (Z.Freyd, K.Yung maktabi):** Zulfiya Qurolboy qizi qahramonlaridagi ongsizlik, bastalangan hissiyotlar va ruhiy portlashlarni tahlil etish.

4. **Etnopsixologik yondashuv:** Sobir O‘nar nasridagi o‘zbekona mentalitet, an’analar, til arxitextonikasining xarakter yaratishdagi o‘rnini baholash.

Tadqiqot bazasini Ahmad A’zamning "Odamning olasi", Zulfiya Qurolboy qizining "Yozsiz yil", Sobir O‘narning "Kunsuluv" asarlari tashkil etadi.

4. Natijalar (Results)

Matnlar ustida olib borilgan ko‘p bosqichli tahlillar natijasida aniqlandiki, asrimiz boshidagi o‘zbek hikoyachiligi shaxs "Meni"ning parchalanishi va qayta tiklanishi jarayonlarini badiiy model sifatida taqdim etmoqda. Uch ijodkor kesimida olingan ilmiy natijalar quyidagicha konseptualizatsiya qilindi:

- **Zulfiya Qurolboy qizi matnlarida** an’anaviy sharqona patriarxal tizimda ayol shaxsining ekzistensial inqirozzi birinchi marta ochiq, naturalistik-ruhiy bo‘yoqlarda tahlil qilingan. U o‘zbek hikoyachiligiga "ichki isyonkor ayol" tipologiyasini olib kirdi.

- **Sobir O‘nar matnlarida** xarakter sotsial muhitdan emas, balki tabiiy-etnik muhitdan quvvat oladi. Adib global urbanizatsiya asrida o‘zbek milliy qiyofasini, uning soddalik va donishmandlik simbiozidan iborat arxetipini "qishloq mundarijasi" orqali badiiy saqlab qolish formulasini berdi.

- **Ahmad A’zam matnlarida** inson ruhiyati o‘ta analitik va skeptik (shubha ostiga oluvchi) xarakterga ega. U o‘zbek hikoyachiligiga "ijtimoiy niqoblar va ichki haqiqat o‘rtasida arosatda qolgan intellektual ziyoli" xarakterini implitsit tarzda kiritdi.

Jadval: Uch adib ijodida badiiy psixologizm va xarakterlar polifoniyasining qiyosiy-indikativ ko‘rsatkichlari:

Metodologik parametrlar	Zulfiya Qurolboy qizi	Sobir O‘nar	Ahmad A’zam
Psixologizm ontologiyasi	Ekzistensial-dramatik krizislar, mistitsizm.	Etno-madaniy traditsionalizm, ruhiy etika.	Intellektual refleksiya, tahliliy rasionalizm.
Badiiy detal	Ruhiy o‘zgarishlarni	Milliy kolorit,	Ramziy-falsafiy

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

tabiati	ko‘rsatuvchi fiziologik va tabiat detallari.	maishiy va etnik detallar.	va lisoniy detallar.
Polifoniya darajasi	Muallif va qahramon ovozining keskin qarama-qarshiligi.	Ovozlar simfoniyasi, xalqona nutq ustunligi.	Ichki ovozlar kurashi (Monodrama).

5. Muhokama (Discussion)

Zulfiya Qurolboy qizining "Yozsiz yil" hikoyasi XXI asr o‘zbek realistik nasridagi haqiqiy ruhiy dramadir. Hikoyada bosh qahramon Buvgul xolaning kenja o‘g‘lining kutilmagan fojiasi va uning oqibatida onaning ichki dunyosida sodir bo'lgan evrilishlar yuksak mahorat bilan ko'rsatiladi. Muallif an’anaviy o‘zbek adabiyotidagi ayol matonati va andishasi motivini shunchaki ulug‘lamaydi, balki o‘sha andisha ortiga yashiringan ruhiy ezilishlar qatlamini dekonstruksiya qiladi. Matnda onaning musibatdan esankirab, tabiat bilan qorishib ketishi va ichki muzlash jarayoni real tasvirlangan. Adiba yozadi:

"Kuz kelgandek edi. Atrof sarg'aygan, quyosh ham isitmasdi. Onaning ichida ham bir umrlik qish boshlangan edi" [2, B. 15].

Psixoanalitik nuqtayi nazardan, uning qahramonlari sotsial bosim va tabiat qonunlari qarshisida chorasiz, ammo ichdan isyon ko'tarayotgan ekzistensial shaxslardir.

Sobir O‘narning "Kunsuluv" hikoyasida milliy xarakter genezisi bevosita qishloq xronotopi bilan chambarchas bog‘liq. Sobir O‘nar qahramonlari Ahmad A’zam asarlaridagi kabi murakkab falsafiy terminlar va ratsional tahlil yordamida mushohada yuritmaydilar. Ularning ruhiy dunyosi xalqona sodda nutq, milliy andisha va xatti-harakatlarda (badiiy detalda) aks etadi. Masalan, "Kunsuluv" asarida personajning ichki kechinmalari tabiat hodisalari, subhidam yoki o'zbekona oilaviy muhit bag'ridagi munosabatlar orqali ochiladi:

"Yurakning tub-tubida nish urgan u g'ashlik, subhidamda turib osmonga tikilganida tarqab ketgandek bo'ldi. O'zbek odamining dardi ham, quvonchi ham mana shu tuproq bilan egizak edi" [3, B. 12].

Yozuvchi shahar urbanizatsiyasining sohtaligidan qochib, milliy o‘zlikning eng toza va xatar ostida qolgan elementlarini aynan chekka qishloq odamlari xarakteridan qidiradi va badiiy muhrlaydi.

Ahmad A’zam esa tamomila boshqa – intellektual va analitik qutbda turadi. Uning "Odamning olasi" qissasida M.Baxtin ta’riflagan polifoniya o‘zining yorqin in’ikosini topgan. Qahramon Sherquziy yoki novelladagi birinchi shaxs nomidan gapiruvchi sub’ekt faqat muallif g‘oyasini targ‘ib qiluvchi sxematik personaj emas. U mustaqil fikrlovchi, hatto muallifning dunyoqarashi bilan dialogga

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

kirishuvchi, o‘zining nuqsonlarini shafqatsizlarcha fosh etuvchi shaxsdir. Qahramon o'z "Meni" bilan to'qnash kelganda ichki monolog orqali shunday iqrorga keladi:

"Odamning olasi ichida bo'ladi deb bejiz aytishmasgan ekan. Men o'z ichimdagi maxluqni kech tushundim. O'zimni oqlashga urinishlarimning hammasi yolg'on edi" [1, B. 12].

Ahmad A’zam nasrida nutq arxitektonikasi o'ta murakkab: unda muallif bayoni va qahramonning ichki monologi shunday sintezlanadiki, natijada "ong oqimi" (stream of consciousness) effekti yuzaga keladi. Bu esa o'zbek ziyolisi xarakterining chuqur ichki vizualizatsiyasidir.

6. Xulosa (Conclusion) Istiqlol davri o‘zbek hikoyachiligining mazkur uch yirik namoyandasi ijodini qiyosiy-matniy o‘rganish quyidagi fundamental ilmiy xulosalarni chiqarishga imkon beradi:

1. Zamonaviy o‘zbek nasrida inson konsepsiyasi bir o‘lchamli (ijobiy yoki salbiy) qolipdan chiqib, polifonik va chuqur ruhiy struktura kasb etdi [5, B. 56].
2. Zulfiya Qurolboy qizi milliy nasrimizda o‘zbek ayoli obrazini yangi ijtimoiy-psixologik reallik darajasiga ko‘tardi va uning ichki olamidagi ekzistensial inqirozlarni dadil tahlil qildi.
3. Sobir O‘nar hikoyalari milliy mentalitet, o‘zbekona soddalik va etnik xarakterni globallashuv asrida badiiy saqlab qolish va asrash modelini namoyish etdi.
4. Ahmad A’zam esa zamonaviy o‘zbek nasrida intellektual psixologizm hamda inson ma'naviyatining tahliliy-polifonik uslubini yangi bosqichga ko‘tardi.

Adabiyotlar ro‘yxati (References)

1. Ahmad A’zam. Odamning olasi (Qissalar va hikoyalar). – Toshkent: Sharq, 2008. – 280 b. (Maqolada iqtibos olingan "Odamning olasi" qissasi kitobning 5–124-sahifalari oralig'ida joylashgan).
2. Zulfiya Qurolboy qizi. Yozsiz yil (Hikoyalar to‘plami). – Toshkent: Adabiyot va san’at, 2003. – 192 b. (Maqolada iqtibos olingan "Yozsiz yil" hikoyasi to'plamning 3–24-sahifalari oralig'ida joylashgan).
3. Sobir O‘nar. Kunsuluv (Hikoyalar). – Toshkent: Yosh gvardiya, 1990. – 144 b. (Maqolada iqtibos olingan "Kunsuluv" hikoyasi kitobning 5–18-sahifalari oralig'ida joylashgan).
4. Karimov N. Mustaqillik adabiyoti ufqlari // O‘zbek tili va adabiyoti. – 2018. – № 2. – B. 12–18.
5. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish. – Toshkent: O‘qituvchi, 2007. – 224 b. (Inson tasviri va badiiy psixologizm masalalari kitobning 54–58 hamda 94–102-sahifalarida tahlil etilgan).
6. Yo‘ldoshev Q. Yoniq so‘z. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2006. – 340 b. (Istiqlol nasridagi badiiy harakat muammolari kitobning 52–60-sahifalari oralig'ida yoritilgan).
7. Бахтин М. Проблемы поэтики Достоевского. – Москва: Художественная литература, 1972. – 320 с.
8. Гинзбург Л. О психологической прозе. – Ленинград: Советский писатель, 1971. – 464 с.